

Ольга Шереметьєва

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри міжнародного та європейського права
Юридичного інституту Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6657-7214>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/L-5466-2018>
olga.sheremeteva@list.ru

УДК 339.73:341.21]:341.2:347.73

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ВАЛЮТНИХ ПРАВОВІДНОСИН
У ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ**

Анотація. Процес глобалізації відбувається в усіх сферах життєдіяльності світової спільноти загалом й у сфері валютних відносин зокрема. Проте правовий статус і роль міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин, особливо в умовах глобалізації, досліджено недостатньо.

Мета статті – охарактеризувати правовий статус і роль міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин, особливо враховуючи глобалізаційні процеси, з метою уникнення прогалин і непорозумінь у науці та правозастосовній практиці.

У статті досліджуються особливості правового статусу міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин в умовах глобалізації. Зокрема, особливості правосуб'єктності міжнародної фінансової організації, привілеї та імунітети, якими наділені ці міжнародні фінансові інституції. Також характеризуються деякі сучасні проблемні аспекти співпраці України з Міжнародним валютним фондом.

Підсумовуючи викладений матеріал, авторка зазначає, що договірна правоздатність міжнародних фінансових організацій суттєво відрізняється від договірної правоздатності держав, оскільки міжнародні фінансові організації наділені правосуб'єктністю, що є похідною від правосуб'єктності держав, якими вони створені. Цю особливість правового статусу міжнародних фінансових організацій необхідно брати до уваги у процесі здійснення співробітництва з ними. Водночас міжнародні фінансові організації наділені привілеями та імунітетами, властивими міжнародним організаціям, із деякими особливостями. Крім цього, міжнародним фінансовим організаціям властиве певне розширення обсягу правосуб'єктності, закріпленого в установчих документах цих організацій, за відсутності заперечень із боку держав-членів. А також входження до обсягу їхньої правосуб'єктності “квазізако-

нодавчих” і “квазісудових” повноважень. Загалом можна зазначити, що міжнародні фінансові організації залежно від їхньої правосуб'єктності відіграють важливу роль у глобалізаційних процесах, які відбуваються у світі. Так, вони сприяли формуванню сучасних форм вивозу капіталу та збільшенню його обсягів, спрямуванню валютних і фінансових ресурсів у найбільш важливі для суспільного розвитку галузі, мінімізуючи ризики транскордонного руху капіталів, а також вони мають вагомe значення у процесі регулювання платіжних балансів держав тощо. І, нарешті, авторка звертає увагу, що в науці та українському законодавстві відсутня чітка, загальноприйнята і загальновизнана назва терміна “міжнародна фінансова організація”. У зв'язку з цим вона вважає, що найповніше відповідатиме меті, суті та правовому статусу цих міжнародних фінансових структур термін “міжнародна валютна організація”. Оскільки саме цей термін відображає основну “вагову” категорію, з якою ці організації мають справу, тобто виключно валюта опосередковує всі їхні фінансові операції.

Ключові слова: міжнародна фінансова організація; міжнародна валютна організація; правовий статус; валютні правовідносини; суб'єкт валютних правовідносин; глобалізаційний процес; правосуб'єктність міжнародної фінансової організації; привілеї та імунітети міжнародної фінансової організації.

Процес глобалізації відбувається в усіх сферах життєдіяльності світової спільноти й у сфері валютних відносин зокрема. Як зазначає Д. Лук'яненко, протягом останніх десятиліть глобалізація досліджувалась як ключова тенденція людського розвитку. Сучасні трансформації надають їй нової якості – із тенденції глобалізація перероджується в еволюційно поетапний всеохоплюючий структурований багаторівневий процес, який, маючи складну мотиваційну природу, позитивні та негативні властивості, виводить цивілізацію на більш високий рівень розвитку з системою інтернаціоналізацією умов та сфер людської життєдіяльності. Він включає політичні, соціальні, екологічні, науково-технічні та інші складові, але найбільш кардинальні зміни відбуваються у глобалізованому економічному середовищі¹, яке охоплює і валютно-фінансову сферу. Так, на думку Я. Столярчук, фундаментальні трансформаційні зміни глобальної економічної системи все більше включають до своєї орбіти процеси концентрації капіталу та виробництва, що набувають на початку третього тисячоліття характеру глобальної монополізації². Водночас фінансовий глобалізм, будучи ключовою складовою економічної глобалізації, має сьогодні більші масштаби та яскравіші форми прояву, ніж глобалізаційні процеси в сфері реальної економіки. Це пояснюється насамперед активізацією інвестиційно-кредитної діяльності транснаціональних корпорацій та банків, лібералізацією валютних, інвестиційних

¹ Д. Лук'яненко и А. Поручник и В. Колесов (ред.), *Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование* (КНЕУ 2013) 19.

² Там само 193.

Ольга Шереметьєва

і кредитних ринків, розширенням доступу економічних суб'єктів різних країн до глобальних фінансових ресурсів та диверсифікацією механізмів концентрації інвестиційних ресурсів³, а також активною діяльністю у глобалізованому валютному й фінансовому середовищі таких суб'єктів, як міжнародні фінансові організації, які все активніше беруть участь у глобалізованих валютних відносинах.

Проблеми, пов'язані з діяльністю міжнародних фінансових організацій та її міжнародно-правовим регулюванням, досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: А. Альтшулер, В. фон Ебке, М. Гапонюк, І. Дахно, П. Жюяр, Д. Карро, О. Кучик, А. Максименко, В. Опришко, Г. Петрова, Н. Рязанова, Т. Циганкова, В. Шумілов та ін. Проте правовий статус і роль міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин, особливо в умовах глобалізації, досліджено недостатньо.

Мета дослідження – охарактеризувати правовий статус і роль міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин, особливо враховуючи глобалізаційні процеси, задля уникнення прогалин і непорозумінь у науці та правозастосовній практиці.

Зазвичай представники економічної науки під валютними відносинами розуміють економічні відносини, пов'язані з використанням національних валют у світовому господарстві при обміні результатами праці національних економік, а також використанням іноземних валют на території окремої країни⁴.

Науковці-правники, визначаючи поняття “валютні правовідносини”, формулюють його по-різному. Так, одні зазначають, що валютні правовідносини – це відносини у сфері обігу валюти і валютних цінностей та процесу функціонування уповноважених державою органів з приводу валютного регулювання та валютного контролю, метою яких є забезпечення прав та інтересів фізичних, юридичних осіб та (або) держави⁵. Другі під валютними правовідносинами розуміють суспільні майнові відносини, що мають вольовий характер, регулюються принципами і нормами національного та міжнародного валютного права, трансформованого в систему національного валютного права на підставі прийнятих компетентними державними органами нормативно-правових актів або звичаєвого права, виконання яких забезпечується примусовою силою держави та (або) міжнародних валютних організацій⁶.

При цьому варто відзначити, що нещодавно прийнятий Закон України “Про валюту і валютні операції” не містить серед переліку термінів,

³ Лукьяненко и Поручник и Колесов (н 1) 255.

⁴ О Дзюблук, *Валютна політика: підручник* (Знання 2007) 22.

⁵ Ж Завальна та М Старинський, *Валютне право України: навчальний посібник* (Університетська книга 2005) 51.

⁶ О Шереметьєва, *Регулювання та управління валютними ризиками: правовий аспект* (КНЕУ 2017) 78.

які використовуються у ст. 1 цього Закону, таких категорій, як “валютні відносини” та (або) “валютні правовідносини”, а також “міжнародна фінансова (валютна) організація”⁷. Хоча в тексті національних нормативно-правових актів, як у галузі валютного регулювання, так і в інших галузях, досить часто використовують ці терміни.

Як відомо, валютні відносини можуть існувати на різних рівнях:

- міжнародному (міждержавному);
- національному (внутрішньодержавному)⁸.

Отже, як зазначає Є. Алісов, міжнародні валютні відносини набувають свого прояву в межах різноманітних форм співпраці країн: при здійсненні зовнішньої торгівлі, наданні економічної і технічної допомоги, спільної діяльності в галузі капіталовкладень, міжнародних перевезень та ін.⁹

Аналізуючи глобалізаційні процеси в економічному середовищі, стає зрозумілим, що валютні відносини опосередковують майже всі сфери зовнішньоекономічної діяльності держав, юридичних та фізичних осіб. Так, вони функціонують не тільки в галузі зовнішньої торгівлі, міжнародних транспортних перевезень, міжнародних інвестицій, а й у науково-технічній, культурній та інших галузях життя світової спільноти. Коло суб'єктів валютних відносин достатньо широке й різноманітне, а також вони суттєво різняться за своїм правовим статусом.

Відповідно, суб'єктами валютних правовідносин на міжнародному рівні можуть бути держави/угруповання держав (зокрема в особі уповноважених органів), центральні банки, міжнародні фінансові організації, юридичні та фізичні особи. До суб'єктів валютних правовідносин на національному рівні належать: уряд, центральний банк, уповноважені банки та інші уповноважені установи, дипломатичні й консульські представництва держав, фізичні та юридичні особи. Також в окремих випадках, пов'язаних із реалізацією конкретних проєктів міжнародних фінансових організацій на території держави, суб'єктами валютних правовідносин на національному рівні можуть бути і самі міжнародні фінансові організації.

Розглядаючи особливості правового статусу держави як суб'єкта валютних відносин і міжнародного валютного права, варто зазначити, що до них також слід віднести наявність таких важливих ознак держави, як суверенітет та імунітет, включаючи валютний імунітет і валютну монополію. Важливу роль в організації валютних відносин відіграють

⁷ Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.

⁸ Шереметьєва (н 6) 46-89.

⁹ Л Воронова (відп ред), *Фінансове право: підручник* (Консум 1999) 457.

центральні органи державної влади, на які покладено функції щодо регулювання та управління валютною сферою, як у середині країни, так і її міжнародними валютними відносинами. Ці органи все більше впливають на регулювання обсягів зовнішніх кредитів, рівня відсоткових ставок, організацію системи державного і недержавного страхування у валютній сфері (наприклад, експортних кредитів), проведення заходів щодо обігу національної валюти на міжнародних валютних ринках та ринках капіталу. Так, у більшості країн світу важлива роль у визначенні державної політики в галузі валютних відносин належить уряду. Він, зокрема, може приймати рішення щодо надання зовнішніх державних кредитів, отримання зовнішніх запозичень, здійснює заходи щодо девальвації та ревальвації національної валюти тощо. Регулюючий вплив на стан валютної сфери в окремих країнах та на міжнародні валютні відносини також здійснюють центральні банки держав. Проте разом із виконанням функцій щодо організації співробітництва у валютній сфері держава може бути також і суб'єктом конкретних платіжних, кредитних та інших валютних відносин.

Проте у валютних відносинах у широкому розумінні цього терміна беруть участь не тільки держави. Похідними суб'єктами міжнародного валютного права та суб'єктами валютних відносин є міжнародні фінансові організації. Зростання зовнішньої заборгованості багатьох країн світу загострило проблеми платоспроможності боржників, дефіциту платіжних балансів, валютних ризиків та ін. У зв'язку з цим посилилася координація політики міжнародних фінансових організацій та держав щодо країн-боржників і щодо нагляду за діяльністю комерційних банків. Здійсненню міждержавного співробітництва у цьому напрямі сприяє також діяльність неурядових фінансових інститутів. Крім цього, як зазначалося вище, учасниками валютних відносин можуть бути фізичні та юридичні особи (наприклад, банки, біржі, фонди, страхові компанії, зовнішньоекономічні організації тощо).

При цьому міжнародні фінансові організації відіграють важливу роль у валютних правовідносинах, які відбуваються як на міжнародному рівні, в яких вони є суб'єктом правовідносин, так і на національному рівні, опосередковано впливаючи на останні. Як зазначають Ж. Завальна та М. Старинський, вагоме значення у здійсненні регулювання обігу валюти на території України відіграють міжнародні та регіональні валютно-фінансові організації, які водночас є суб'єктами валютного права, й особливість яких виявляється у їхньому правовому статусі¹⁰. Мета цих організацій полягає у тому, щоб забезпечувати міжнародне валютно-

¹⁰ Завальна та Старинський (н 5) 89.

фінансове співробітництво, сприяти розвитку міжнародної торгівлі, підтримувати рівновагу платіжних балансів країн, сприяти забезпеченню стабільності курсів національних валют, мінімізувати валютні ризики, попереджати валютно-фінансові кризи, надавати кредити в іноземних валютах та (або) міжнародних розрахункових одиницях і гарантії країнам-членам тощо.

На сучасному етапі Україна активно співпрацює з низкою міжнародних фінансових організацій, зокрема з Міжнародним валютним фондом (далі – МВФ), Міжнародним банком реконструкції та розвитку (далі – МБРР), Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком та ін. Але поняття “міжнародна фінансова організація/міжнародна валютна організація” нині відсутнє у національному законодавстві нашої держави, хоча законодавець досить часто оперує цим терміном. Такий стан створює суттєві проблеми в практичній діяльності, зокрема в процесі реалізації проєктів міжнародних фінансових організацій в Україні.

Загальновизнано, що міжнародні фінансові організації як вид міжнародних організацій створюються первинними суб'єктами міжнародного права на основі угоди між ними, тому вони належать до вторинних (похідних) суб'єктів міжнародного права. Обсяг їхньої правосуб'єктності ґрунтується на відповідних установчих документах, а також вони наділені відповідними привілеями та імунітетами. Так, згідно з Конвенцією про привілеї та імунітети спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) 1947 р. (далі – Конвенція) міжнародні фінансові організації мають статус юридичної особи. Вони наділені правоздатністю:

- укладати контракти;
- придбавати і мати рухоме та нерухоме майно;
- порушувати судове переслідування¹¹.

М. Гердеген, розглядаючи міжнародну правоздатність міжнародної організації, зазначає, що зазвичай міжнародна організація постає як правоздатне формування безпосередньо з утворенням на основі засновницького договору, з якого чітко або опосередковано виявляються можливі права й обов'язки організації на міжнародно-правовій арені¹². Проте водночас він стверджує, що від міжнародної правоздатності міжнародної організації слід відрізнити її право- і дієздатність у внутрішньодержавному праві держав-членів, а також у третіх державах. Від внутрішньо-

¹¹ Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 21 листопада 1947 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_170> (дата звернення: 21.01.2020).

¹² М Гердеген, *Міжнародне право* (пер з нім, К.І.С. 2011) 119.

державної право- і дієздатності залежить, чи може міжнародна організація набувати у певній державі земельні ділянки та інше майно, укладати договори і брати участь в іншому приватноправовому обігу. Нерідко право- і дієздатність міжнародної організації щодо країн-членів чітко регулює засновницький договір¹³. На нашу думку, зазначений підхід може бути застосований і до міжнародної фінансової організації як виду міжнародної організації. Проте ми вважаємо, що за право- і дієздатністю міжнародної фінансової організації у внутрішньодержавному праві держав-членів і третіх держав все одно зберігається міжнародно-правовий характер правосуб'єктності цієї організації загалом.

При цьому згідно з усталеним у юридичній науці підходом до правоздатності міжнародних організацій, договірна правоздатність міжнародної фінансової організації як виду міжнародної організації та суб'єкта валютних правовідносин суттєво відрізняється від договірної правоздатності держав, оскільки міжнародні фінансові організації наділені правосуб'єктністю, що є похідною від правосуб'єктності держав, якими вони створені, у тому обсязі прав та обов'язків у галузі валютних відносин, якими їх наділили держави-члени. Міжнародні фінансові організації, на відміну від держав, можуть брати участь у досить вузькому колі договорів, можливість укладання яких:

а) передбачена їхніми статутами, у яких міжнародна організація наділяється певним обсягом міжнародної правосуб'єктності та договірної правоздатності;

б) базується на особливому повноваженні держав-членів¹⁴.

Аналізуючи привілеї та імунітети міжнародної фінансової організації, можна стверджувати, що вони ґрунтуються на тих привілеях та імунітетах, які мають міжнародні організації, зокрема спеціалізовані установи ООН¹⁵, а саме:

- міжнародні фінансові організації, їхнє майно та активи користуються імунітетом від будь-якої форми судового втручання;
- приміщення цих організацій є недоторканими;
- архіви та документи, що їм належать або зберігаються ними, є недоторканими;
- офіційна кореспонденція та інші офіційні повідомлення не підлягають цензурі;
- активи, доходи, інша власність та самі ці організації звільняються від усіх прямих податків, митних зборів, імпорتنих та експортних заборон;

¹³ Гердеген (н 12).

¹⁴ Н Рязанова та М Гапонюк та А Максименко, *Міжнародні фінансові організації: підручник* (КНЕУ 2010) 31.

¹⁵ Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН (н 11).

– представники держав-членів організації та її посадові особи користуються певними привілеями та імунітетами тощо.

Дуже важливе значення для характеристики правового статусу міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин мають положення р. 7 ст. III Конвенції. Зокрема, міжнародні фінансові організації не можуть бути обмежені фінансовим контролем, правилами або мораторієм. Вони можуть володіти фондами, золотом або валютою будь-якого роду та здійснювати операції в будь-якій валюті. Також ці організації можуть вільно переводити свої фонди, золото або валюту з однієї країни в іншу, або в межах будь-якої країни та конвертувати будь-яку валюту, яка є в їхньому розпорядженні, у будь-яку іншу валюту¹⁶.

Крім цього, міжнародні фінансові організації можуть вирішувати спори, які виникають у процесі їхньої діяльності, іноді і спори між країнами-учасниками, а також вони несуть міжнародно-правову відповідальність за негативні наслідки своїх дій або бездіяльності.

Також необхідно звернути увагу на те, що деякі положення Конвенції мають особливості застосування до міжнародних фінансових організацій. Так, відносно МВФ є певна специфіка застосування р. 32 ст. IX Конвенції щодо передачі Міжнародному Суду ООН усіх розбіжностей, що виникають із трактування або застосування Конвенції, лише щодо спорів, що виникають у зв'язку з трактуванням або застосуванням привілеїв та імунітетів, що надаються Фонду Конвенцією. Крім цього, положення Конвенції не змінюють і не вимагають зміни положень Статуту (Договору) МВФ, не порушують і не обмежують прав, імунітетів, привілеїв, що надаються Фонду його Статутом або за законодавством будь-якої держави-члена. Тобто де-юре закріплено пріоритет положень Статуту (Договору) МВФ над певними положеннями Конвенції¹⁷.

Аналогічна ситуація і з дією зазначених положень Конвенції щодо МБРР. Проте, крім цього зазначено, що до МБРР можуть бути пред'явлені позови лише в судах, що наділені належною юрисдикцією на території держави-члена, у якій він має контору або в якій призначив представника, уповноваженого отримувати судово-процесуальні документи, або в якій ним випущені чи гарантовані цінні папери. Водночас майно та активи МБРР не можуть бути предметом арешту, заборони або примусового виконання до ухвалення остаточного судового рішення проти нього¹⁸.

Правосуб'єктність міжнародних фінансових організацій та її обсяг базується на статутах (засновницьких договорах) цих організацій.

¹⁶ Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН (н 11).

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

При цьому, як зазначає В. Шумілов щодо міжнародної організації¹⁹, статут міжнародної фінансової організації як виду міжнародної організації та може містити так звані “припустимі” елементи правосуб’єктності, тобто йдеться про ті повноваження організації, які не передбачені статутом, але відповідають меті, завданням і необхідні для організації та забезпечення її діяльності та виконання функцій і повноважень (за відсутності заперечень із боку держав-членів). Наприклад, коли статутом організації не передбачено її приватноправові дії, укладання договорів цивільно-правового характеру щодо придбання меблів, оргтехніки, виконання робіт та здійснення розрахунків за ними тощо. Крім цього, можливе певне розширення правосуб’єктності міжнародної фінансової організації, яке відповідає положенням статуту про її права та обов’язки, шляхом прийняття рішення її органами, за відсутності заперечень із боку держав-членів.

Також для міжнародних фінансових організацій властиве входження до обсягу їхньої правосуб’єктності “квазізаконодавчих” і “квазісудових” повноважень. Так, під “квазізаконодавчими” повноваженнями варто розуміти ті, передбачені статутом міжнародної фінансової організації, повноваження, які дають змогу їй приймати обов’язкові для виконання державами-членами рішення. “Квазісудові” повноваження – це повноваження, передбачені статутом міжнародної фінансової організації, які надають їй право тлумачити власні статутні документи та міжнародні договори й інші документи, укладені у межах цієї організації, та (або) розглядати і вирішувати спори між державами-членами у межах питань, віднесених до її компетенції. Наприклад, МВФ відповідно до своїх статутних документів може реалізовувати “квазізаконодавчі” повноваження, коли його органи приймають обов’язкові для держав-членів або окремої держави рішення, а також вищі органи Фонду наділені повноваженнями щодо розгляду суперечок із відповідних питань між державами-членами та щодо трактування своїх статутних й інших документів, отже, наділені певними “квазісудовими” повноваженнями.

Досліджуючи роль міжнародних фінансових організацій у глобалізаційному процесі, зауважимо, що вивіз капіталу як елемент глобалізації валютних відносин особливо чітко окреслився як характерна риса сучасного світового валютного і фінансового ринку у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Тому на певному етапі соціально-економічного розвитку перед суспільством постала необхідність створення міждержавних фінансових організацій, які були покликані:

¹⁹ В Шумілов, *Международное экономическое право*, кн 1 (Дека 2002) 178.

- формувати наднаціональну систему валютного та фінансового правопорядку;
- забезпечувати перерозподіл валютних і фінансових ресурсів між державами з метою загального соціально-економічного зростання;
- створювати додаткові механізми мінімізації ризиків для держав і міжнародних інвесторів;
- поширювати знання з валютних і фінансових питань у глобальному масштабі тощо.

Отже, міжнародні фінансові організації відіграли важливу роль у формуванні сучасних форм вивозу капіталу, сприяючи збільшенню його обсягів, спрямуванню валютних і фінансових ресурсів у найбільш важливі для суспільного розвитку галузі, мінімізуючи ризики транскордонного руху капіталів. На сучасному етапі міжнародні фінансові організації:

- перетворилися на найпотужніших учасників міжнародних ринків капіталів;
- сприяють розвитку ринкових відносин у країнах, що розвиваються, та у країнах із перехідною економікою, заохочують фінансування їхніх господарств іноземними інвесторами;
- стали єдиними у сучасному світогосподарстві організаціями, що здатні запропонувати величезні обсяги фінансування на тривалий термін і на досить привабливих умовах як для урядів держав-учасниць, так і для їх підприємств;
- можуть виступати гарантами у разі фінансування коштом третіх джерел проєктів в економіках країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою;
- є впливовими експертами з економічних, фінансових, валютних та інших питань, і до їхньої думки дослухаються під час розроблення фінансово-економічної політики уряди всіх країн світу²⁰.

З метою забезпечення співпраці нашої держави з міжнародними фінансовими організаціями було укладено відповідні міжнародні договори з цими організаціями²¹ згідно з Законом України “Про міжнародні договори України”²².

²⁰ Рязанова та Гапонюк та Максименко (н 14) 55.

²¹ Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14 червня 2005 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_585> (дата звернення: 21.01.2020); Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором від 14 вересня 2018 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-18#n3> (дата звернення: 21.01.2020); Кредитна Угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором від 14 вересня 2018 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-18#n2> (дата звернення: 21.01.2020); Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22 липня 1944 р. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_921> (дата звернення: 21.01.2020).

²² Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

Також міжнародні фінансові організації мають вагомe значення у процесі регулювання платіжних балансів держав, зокрема й України. Особливу роль у цьому контексті відіграє МВФ, який відповідно до свого Статуту (Договору) окрім питань формування механізму сучасної валютної системи зобов'язаний вирішувати питання, пов'язані з регулюванням платіжних балансів держав-членів. На цю міжнародну фінансову організацію покладені такі завдання із розвитку механізму платіжних балансів:

- удосконалення методики складання платіжних балансів;
- уніфікація платіжних балансів держав-членів;
- збір та аналіз інформації щодо платіжних балансів держав-членів;
- оприлюднення результатів аналізу платіжних балансів держав-членів;
- допомога державам-членам у регулюванні їхніх платіжних балансів²³.

Так, у січні 1948 р. МВФ опублікував свій перший “Довідник балансу платежів” (*Balance of Payments Manual*), який згодом неодноразово доопрацьовувався. Класифікація статей платіжного балансу за методикою МВФ кладеться державами-членами в основу розробки національної класифікації, що сприяє уніфікації платіжних балансів держав і забезпечує зіставність їхніх показників²⁴.

Однак нині в українському суспільстві точаться дискусії про те, чи потрібні нам кредити МВФ, чи може відмовитися від співробітництва з цією міжнародною організацією, яка відповідно до своїх статутних документів²⁵ де-юре і де-факто має певні наднаціональні повноваження. Так, ідеться, наприклад, про таку вимогу МВФ, як підвищення пенсійного віку, яке й опосередковано відбулося в Україні через підняття страхового стажу. З одного боку, на жаль, більшість урядів сприяли розповсюдженню чуток із приводу меморандумів із МВФ про економічну й фінансову політику, тримаючи їхній зміст у таємниці, а з другого – навряд чи є потреба сліпо дотримуватися усіх вимог цієї організації, яка, насамперед, дбає про повернення наданих кредитів разом із виплатою відсотків і вимагає від країн-боржників створення правових умов та фінансово-економічних гарантій для їхнього повернення. Ба більше, коли в нашій державі проблема підвищення пенсійного віку неактуальна, на відміну від Німеччини та деяких інших європейських країн. Оскільки є інші шляхи наповнення Пенсійного фонду України (далі – ПФ України), а саме через розширення кількості платників, враховуючи потенційну можливість їх збільшення у понад два рази. Тобто проблема полягає

²³ Статті Угоди Міжнародного валютного фонду (н 21); Рязанова та Гапонюк та Максименко (н 14) 48.

²⁴ Рязанова та Гапонюк та Максименко (н 14) 48.

²⁵ Статті Угоди Міжнародного валютного фонду (н 21).

не так у вимогах МВФ, як у шляхах їхньої реалізації з боку держави, зокрема у створенні правових засад для повного виведення економіки країни та заробітних плат із “тіні”. До того ж потрібно вирішити проблему з особами, які не сплачують (або не в повному обсязі сплачують) внески до ПФ України, а з досягненням пенсійного віку потребуватимуть відповідних пенсійних виплат (так звані “заробітчани”, а також особи, які офіційно не оформлені на місці роботи чи оформлені на неповний робочий день, або отримують заробітну плату “в конвертах” тощо). Загалом необхідно вести мову про комплексну пенсійну реформу, яка зможе вирішити існуючі проблеми без підвищення пенсійного віку (страхового чи трудового стажу) для наших громадян. Тим паче, що для такого підвищення відсутня низка соціальних показників. Зокрема, йдеться про такі показники, як високий рівень смертності серед населення, низькі показники середньої тривалості життя українців та ін.

Водночас ефективне співробітництво з цією організацією має свої переваги і є певним індикатором для інших міжнародних фінансових організацій, а також різних кредиторів та інвесторів. Тому, вирішуючи питання про потребу в отриманні кредиту, у кожному конкретному випадку необхідно брати до уваги існуючий стан і перспектив розвитку економіки, а також інтереси громадян і вести перемовини з МВФ враховуючи ці постулати.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що, по-перше, в законодавстві України, а саме в Законі України “Про валюту і валютні операції”, відсутнє визначення поняття “валютні відносини/валютні правовідносини”, що ускладнює правозастосовну та практичну діяльність, зокрема й щодо міжнародних фінансових організацій як суб'єктів цих відносин.

По-друге, у національному законодавстві відсутнє визначення терміна “міжнародна фінансова організація/міжнародна валютна організація”, що в умовах глобалізованого суспільного середовища ускладнює процес міжнародного співробітництва та реалізацію його результатів на внутрішньодержавному рівні.

По-третє, договірна правоздатність міжнародної фінансової організації, зокрема й як суб'єкта валютних правовідносин, суттєво відрізняється від договірної правоздатності держав, оскільки міжнародні фінансові організації наділені правосуб'єктністю, що є похідною від правосуб'єктності держав, якими вони створені, й у визначеному державами обсязі. Цю особливість правового статусу міжнародних фінансових організацій необхідно брати до уваги у процесі здійснення співробітництва з ними.

По-четверте, важливою особливістю, яка характеризує правовий статус і роль міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних пра-

Ольга Шереметьєва

вовідносин, є те, що ці організації наділені привілеями та імунітетами, властивими загалом міжнародним організаціям, але з певною специфікою.

По-п'яте, міжнародним фінансовим організаціям властиве певне розширення обсягу правосуб'єктності, закріпленого в установчих документах цих організацій, за відсутності заперечень із боку держав-членів, а також входження до обсягу їхньої правосуб'єктності "квазізаконодавчих" і "квазісудових" повноважень.

По-шосте, правовий статус міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин ґрунтується (із деякими особливостями) на правовому статусі міжнародних організацій загалом, але у тому обсязі прав та обов'язків, якими їх наділили держави-члени, зокрема й у валютно-фінансовій сфері.

По-сьоме, міжнародні фінансові організації як суб'єкти валютних правовідносин, залежно від обсягу їхньої правосуб'єктності, відіграють важливу роль у глобалізаційних процесах, які відбуваються у світі. Так, вони приймають рішення, що істотно впливають на розвиток валютних відносин і валютних систем, здійснюють управління системою міжнародних валютних відносин, сприяють формуванню сучасних форм вивозу капіталу та збільшенню його обсягів, спрямуванню валютних і фінансових ресурсів у найбільш важливі для суспільного розвитку галузі, мінімізуючи ризики транскордонного руху капіталів. Крім того, вони мають вагомe значення у процесі регулювання платіжних балансів держав тощо.

Висновки. Наприкінці проведеного дослідження зазначимо, що ми аналізували правовий статус і роль міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин на міжнародному (міждержавному) та національному (внутрішньодержавному) рівнях, у їхній взаємодії та взаємозв'язку. Отже, у статті окреслено лише загальні підходи до вивчення цього питання. Вважаємо, що аналіз правового статусу та ролі міжнародної фінансової організації як суб'єкта валютних правовідносин окремо на кожному з цих рівнів може бути предметом подальших наукових досліджень. При цьому конкретні приклади практичної реалізації прав та обов'язків деяких міжнародних фінансових організацій на національному (внутрішньодержавному) рівні та особливості співпраці з ними, зокрема щодо реалізації окремих проектів міжнародних фінансових організацій в Україні, були предметом вивчення у попередніх наших публікаціях у різних фахових виданнях.

І, нарешті, враховуючи зазначене вище, вважаємо за необхідне поставити питання перед науковою спільнотою щодо назви правової кате-

горії “міжнародна фінансова організація”. Оскільки на сучасному етапі в науці і в національному законодавстві відсутня чітка, загальноприйнята і загальновизнана назва цього терміна. Так, науковці використовують різні терміни, що позначають цю правову категорію: “міжнародна валютна організація”, “міжнародна фінансова організація”, “міжнародна валютно-фінансова організація”, “міжнародна валютно-банківська організація” тощо. На нашу думку, найповніше відповідатиме меті, суті та правовому статусу таких організацій термін “міжнародна валютна організація”, який відображатиме основну “вагову” категорію, з якою ці організації мають справу, а саме – валюта, яка опосередковує більшість відносин та всі операції цих міжнародних структур, тобто є основою, ключовою у визначенні предмета, мети, функцій, змісту прав та обов’язків зазначених організацій, відображаючи їхню сутність. Отже, беручи за основу підхід А. Альтшулера до “вагової” категорії предмета міжнародного валютного права²⁶, зазначимо, що сутність усіх відносин та фінансових операцій, які виконують такі міжнародні інституції, полягає у використанні валюти як об’єднуючої, родової і “вагової” категорії, що виокремлює ці відносини та операції з інших, надає їм певної специфіки та особливостей. У зв’язку з цим пропонуємо проведення наукової дискусії щодо назви цієї правової категорії, враховуючи специфіку її правового статусу, з метою уникнення непорозуміннь у правозастосовній практиці.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Al'tshuler A, *Mezhdunarodnoe valjutnoe pravo [International Monetary Law]* (Mezhdunar otnosheniya 1984) (in Russian).
2. Dziubliuk O, *Valiutna polityka: pidruchnyk [Monetary Policy: Textbook]* (Znannia 2007) (in Ukrainian).
3. Riazanova N ta Haponiuk M ta Maksymenko A, *Mizhnarodni finansovi orhanizatsii: pidruchnyk [International Financial Organizations: Textbook]* (KNEU 2010) (in Ukrainian).
4. Sheremetieva O, *Rehulivannia ta upravlinnia valiutnymi ryzykamy: pravovyi aspekt [Regulation and Management of Foreign Exchange Risks: Legal Aspect]* (KNEU 2017) (in Ukrainian).
5. Shumilov V, *Mezhdunarodnoe jekonomicheskoe pravo [International Economic Law], kn 1* (Deka 2002) (in Russian).

²⁶ А Альтшулер, *Международное валютное право* (Международ отношения 1984) 254.

Ольга Шереметьєва

Edited books

6. Herdegen M, *Mizhnarodne pravo [International Law]* (per z nim, K.I.S. 2011) (in Ukrainian).
7. Luk'janenko D i Poruchnik A i Kolesov V (red), *Global'noe jekonomicheskoe razvitie: tendencii, asimmetrii, regulirovanie [Global Economic Development: Trends, Asymmetries, Regulation]* (KNEU 2013) (in Russian).
8. Voronova L (vidp red), *Finansove pravo: pidruchnyk [Financial Law: Textbook]* (Konsum 1999) (in Ukrainian).
9. Zavalna Zh ta Starynskyi M, *Valiutne pravo Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Monetary Law of Ukraine: Study Guide]* (Universytetska knyha 2005) (in Ukrainian).

Olga Sheremetieva

THE LEGAL STATUS AND ROLE OF AN INTERNATIONAL
FINANCIAL ORGANIZATION AS AN ENTITY
OF FOREIGN EXCHANGE LEGAL RELATIONS
IN THE GLOBALIZATION PROCESS

ABSTRACT. The globalization process is underway in all areas of life of the world community in general and in the area of foreign exchange relations in particular. However, the legal status and role of an international financial organization as an entity of foreign exchange legal relations, especially in the globalization context, has been insufficiently explored.

The purpose of the article is to characterize the legal status and role of an international financial organization as an entity of foreign exchange legal relations, especially with regard to globalization processes, with a view to avoiding gaps and misunderstandings in science and in law application practice.

The article examines peculiar features of the legal status of an international financial organization as an entity of foreign exchange legal relations in the globalization context. In particular, the peculiarities of legal personality of an international financial organization, and the privileges and immunities granted to these international financial institutions. The author also elaborates on some current problematic aspects of Ukraine's cooperation with the International Monetary Fund.

Summarizing the presented material, the author notes that the treaty-making capacity of international financial organizations differs significantly from the treaty-making capacity of States, since international financial organizations are endowed with legal personality derived from legal personality of the States which they are established by. This peculiarity of the legal status of international financial organizations should be borne in mind when cooperating with them. At the same time, international financial organizations are endowed with privileges and immunities typical for international organizations, with certain specifics. Furthermore, it is in the nature of international financial organizations to a certain extent to increase the scope of legal personality enshrined in the constituent documents of these organizations, provided that member States do not object thereto, and the scope of their legal personality may also comprise "quasi-legal" and "quasi-judicial" powers. In general, it can be noted that international financial organizations, depending on

their legal personality, play a vital role in the globalization processes currently underway in the world. Thus, they have contributed to the emergence of modern forms of capital export and facilitated the increase of its volumes; they played a part in the ushering of foreign exchange and financial resources to the sectors crucial for social development, at the same time minimizing the risks of cross-border capital movement; furthermore, they have a significant role to play in the process of regulation of payment balances of States, etc. Finally, the author emphasizes that there is no clear, generally accepted and generally recognized name for the term “international financial organization” in science and in Ukrainian legislation. In this regard, the author believes that the term “international foreign exchange organization” would be most consistent with the purpose, essence and legal status of these international financial structures, since this term reflects the main “weight class” in which these organizations function, i.e., currency is the exclusive mediator of all of their financial transactions.

KEYWORDS: international financial organization; international foreign exchange organization; legal status; foreign exchange legal relations; entity of foreign exchange legal relations; globalization process; legal personality of international financial organization; privileges and immunities of international financial organization.